

משמעות זריקת הדם בעבודת הקורבנות

- א. "כי הדם הוא הנפש"
- ב. מתן תורה כנקודת מפנה בעבודת הקורבנות
- ג. איסור אכילת דם הנפש וכפרת דם הקורבן
- ד. אדם - אדמה - מזבח
- ה. 'שפיכות דמים'
- ו. כיסוי הדם
- ז. סיכום

א. "כי הדם הוא הנפש"

הרמב"ן בתחילת ספר ויקרא (א, ט) דן בטעמי הקורבנות. בטעם הראשון הוא מבאר שמביא הקורבן צריך לחשוב שבעקבות חטאו היה מגיע לו שייעשה לו מה שנעשה לקורבן:

ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו, נפש תחת נפש, וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו, והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו.

דם הקורבן הוא תחת דם האדם. במסגרת מאמר זה ננסה למצוא יסוד לדברי הרמב"ן בפסוקי התורה ולעמוד על משמעות הדם ככלל, ודם הקורבן במיוחד. ראשית, נשווה את הקורבנות שהוקרבו לפני מתן תורה לקורבנות שהצטוונו עליהם במתן תורה.

ב. מתן תורה כנקודת מפנה בעבודת הקורבנות

בספר בראשית מסופר על כמה אישים שהקריבו קורבן לה', ובכל אותם הקורבנות לא נזכרת כל עבודה או התעסקות עם דם הקורבן.

במנחה שהביא הבל מצאנו (פרק ד; וכן במנחת קין מפרי אדמתו) לא התבאר כלל אופן ההקרבה, ואף לא הוזכר שם כלל עניין ההקרבה על המזבח¹, וממילא גם אין כל אזכור לעיסוק בדם הקורבן.²

בקורבן שהקריב נח בצאתו מן התיבה (פרק ח) מוזכרת לראשונה בניית מזבח לה' ואת פעולת ריצוי הקורבן כ"ריח ניחוח" (ובעקבותיה את ההבטחה האלוקית: "לא אוסיף לקלל עוד את האדמה"), אך גם שם לא מוזכרת כל פעולה הנעשית בדם.

כך גם במזבחות שבונים שלושת האבות³ מוזכרת בניית מזבח או מצבה וזביחת זבחים, מבלי לתאר את פרטי ההקרבה.

בספר שמות מחדשת התורה את עבודת הדם:

וּלְקַחְתֶּם אֶגְדָּת אֲזוּב וּטְבַלְתֶּם בְּדָם אֲשֶׁר בַּסֶּף וְהִנְעַתֶם אֶל הַמִּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוֹזוֹת מִן הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֶּף... (שמות יב, כב)

לראשונה אכן מוזכרת נתינת דם קורבן, אבל הוא לא ניתן על מזבח אלא על המשקוף והמזוזות, ומטרתו אינו לכפר על העבר, אלא להגן מפני העתיד.

רק בספר ויקרא הדם מהווה גורם מרכזי בהקרבת הקורבן:

וְשַׁחַט אֶת בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי ה' וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אֶהֱרָן הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת הַדָּם עַל הַמְּזוֹבֵחַ סָבִיב... (ויקרא א, ה)

וכן בספר דברים:

וְעִשִּׂיתָ עֲלֵתֶיךָ הַבֶּשֶׂר וְהַדָּם עַל מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ וְדָם וְכִהְיֶה יִשְׁפֹּךְ עַל מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ וְהַבֶּשֶׂר תֹּאכַל: (דברים יב, כז)

1. הרד"ק עמד על עניין זה בהרחבה וכתב שם (ד, ד): "ולא זכר אם בנה מזבח אם לא, כמו שאמר בנח (ח, כ) 'ויבן נח מזבח לה'". וכמדומה לי שלא שחט הקרבן אלא הניחו חי קשור באותו מקום הקבוע לו, כדי שירד עליו אש מן השמים לאכלו, כמו שהיה עושה לקרבן אביו, כי לא היו שוחטים, כי לא היה אוכלים בשר. ובב"ר (כב) הבל הקריב בלא הפשט ונתוח ומכאן ואילך בהפשט ונתוח".

2. על פי חז"ל, הקורבן הראשון קדם לקין והבל, והוא הוקרב על ידי אדם הראשון, וכדברי הרמב"ם (בית הבחירה ב, ב; על פי בראשית רבה פרשת נח, לד): "זמסורת ביד הכל, שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא".

3. אברהם (בפרקים יב, ח; ו-ג יח), וכן בעקדת יצחק (פרק כב), שם מוזכרים אש ועצים ולא מוזכר מזרק לדם; יצחק (בפרק כו, כה); ויעקב בפרקים כח, יח; לא, נד; לה, ז; לה, יד; מו, א)

חז"ל מבארים שתפקידו של הדם הוא כפרה. הדם הוא שמכפר על מביא הקורבן (הקטרת הבשר בעולה ואכילת חלק הכוהנים בשאר קורבנות רק משלימות את עיקרה של הכפרה שנעשתה בזריקת הדם).

כל פסול בעבודות הדם (שחיטה, קבלה, הולכה וזריקה), כגון מחשבה לא נכונה, פוסל את הקורבן ובעליו לא מתכפר בו ויחויב להביא קורבן נוסף. לעומת זאת, משהגיע הדם למזבח, הושלמה כפרת האדם. "כיון שהגיע דם למזבח נתכפרו בעלים" (זבחים כו ע"ב).

לפי זה ניתן לבאר, שבספר בראשית, כשעדיין לא התחייבו אבותינו בקיום מצוות, לא היה צורך בדם שיכפר על עבירות. אבותינו הקריבו את קורבנם מתוך נטייה טבעית להקריב לבורא ולבטא בזה את אדנותו, וכפי שתואר הרמב"ם (בית הבחירה ב, ב; לעיל הערה 2) שאדם הראשון הקריב קורבן מייד לאחר בריאתו: "ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא". רק לאחר שנצטוו ישראל במצוות, ונולד הצורך בכפרה, קיבלה עבודת הדם משמעות⁴.

מעמד ביניים קיים לכאורה בפסח מצרים, שבו הצטוו ישראל לסמן את פתחי בתיהם בדם הקורבן, וכן במעמד הברית שבו רק חצי הדם נזרק על המזבח וחצי השני נותר באגנות⁵. בפסח מצרים אין עדיין זריקת דם על המזבח לכפרה על העוונות, אבל יש נתינת דם על המשקוף ועל שתי המזוזות, ומטרתה: "וְזָרְקָה אֶת הַדָּם עַל הַמִּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וַפָּסַח ה' עַל הַפֶּתַח וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחָת לְבֹא אֶל בְּתֵיכֶם לְנִגֹף". גם במעמד הברית שבפרשת משפטים (כד, ו) רק חצי הדם נזרק על המזבח והחצי השני נותר באגנות⁶. ניתן לראות במעמד ביניים זה, כשלב מעבר בן הקורבנות הבאים בנטייה טבעית ובין הבאים במצוות ה', וכמתאימים למעמד התהוות האומה ביציאת מצרים ובכריתת הברית הסמוכה למתן תורה⁷.

-
4. ייתכן לבאר לפי זה את שיטת רבי יהושע בתוספתא (זבחים ד, א): "ר' אליעזר אומר אם אין דם אין בשר, ואף על פי שאין בשר יש דם. ר' יהושע אומר אם אין דם אין בשר, אם אין בשר אין דם. כיצד? נטמא הדם או שנשפך או שיצא חוץ לקלעים, הבשר תעובר צורתו ויצא לבית השריפה. נטמא בשר או שנפסל או שיצא חוץ לקלעים, ר' אליעזר אומר יזרוק את הדם, ר' יהושע אומר לא יזרוק את הדם ואם זרק את הדם בין בשוגג בין במזיד מודה ר' יהושע שהורצה".
 5. הדם הוא קומה נוספת של הקרבת הקורבן והיא בנויה על הקומה הבסיסית של הקרבת הבשר. ולכן אומר רבי יהושע שכשהבשר לא קיים אי אפשר לזרוק את הדם.
 6. גם לפני הקרבת הקורבן הראשון מוזכר הדם: באותות המים הופכים לדם והמכה הראשונה היא מכת דם ואולי יש בכך רמז לבאות.
 7. יש מקום להשוואה בין ברית בין הבתרים שבספר בראשית שבה יש חלוקת בשר לברית האגנות שבספר שמות שבה יש חלוקת דם.
 8. ואולי עיון זה יענה לשאלה מדוע דווקא קורבן הסולת קרוי מנחה ולא קורבן העוף והבהמה? הרש"ר הירש (ויקרא ב, א) כותב שהסיבה היא שבמנחה יש רק מתנה גשמית לבורא ואין נתינת הדם שהוא הנפש: "על פי זה תובן הלשון המיוחדת, הפותחת את הפרק על קרבן מנחה: 'ונפש כי תקריב' וגו'. בקורבנות הקודמים – עולות בהמה ועוף – הרי הדם שהוא הנפש קרב אל המזבח, וכך מושגת קרבת

ג. איסור אכילת דם הנפש וכפרת דם הקורבן

כדי להבין יותר מה משמעותו של דם הקורבן נתבונן בדם הכשר לזריקה על המזבח.

נשפך מקצת הדם מצואר בהמה על הארץ ולא אספו, וקבל מקצתו מצואר בהמה, הרי זה כשר, ובלבד שיהיה זה הדם שנתקבל דם הנפש, לא דם התמצית ולא דם העור. (רמב"ם, פסולי המוקדשין א, כו)

הדם הכשר לקורבן הוא הדם שהנפש יוצאת בו.

גם בעניין איסור אכילת דם, הקפידה התורה דווקא על 'דם הנפש'.

רַק חֵזֶק לְבַלְתִּי אֶכֶל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבֶּשָׂר: לֹא תֹאכְלֶנּוּ עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ פְּמִים: (דברים יב, כג-כד)

בספר ויקרא התורה קושרת במפורש בין איסור אכילת דם לציווי לזרוק דם זה על המזבח לשם כפרה:

וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל... אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל דָּם וְנִתְתִּי פָנָי בְּנֶפֶשׁ הָאֲכֵלֶת אֵת הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּה: כִּי נֶפֶשׁ הַבֶּשָׂר בַּדָּם הוּא וְאֲנִי נֹתְתִיו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי הַדָּם הוּא בְּנֶפֶשׁ וְכַפֵּר: עַל כֵּן אֶמְרָתִי לְבָנָי יִשְׂרָאֵל כָּל נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא תֹאכַל דָּם וְהִגַּר הִגֵּר בְּתוֹכְכֶם לֹא יֹאכַל דָּם: (ויקרא ז, י-יב)

אותו דם הנפש המשמש לכפרה על המזבח ולפטור את המקריב מעונש כרת, הוא הדם שנאסר לאכילה והאוכלו נענש בכרת. וכך פוסק הרמב"ם (מאכלות אסורות ו, ג-ד):

אין חייבין כרת אלא על דם היוצא בשעת שחיטה ונחירה או התזת הראש כל זמן שיש בו אדמומית, ועל הדם הכנוס בתוך הלב, ועל דם הקזה כל זמן שהוא מקלח ויוצא, אבל הדם השותת בתחלת הקזה קודם שיתחיל לקלח, ודם השותת בסוף הקזה כשיתחיל הדם לפסוק אין חייבין עליו והרי הוא כדם האיברים שדם הקלוח הוא הדם שהנפש יוצאה בו.

דם התמצית ודם האיברין כגון דם הטחול ודם הכליות ודם ביצים ודם המתכנס ללב בשעת שחיטה ודם הנמצא בכבד אין חייבין עליו כרת, אבל האוכל ממנו כזית לוקה שנאמר וכל דם לא תאכלו, ובחיוב כרת הוא אומר כי נפש הבשר בדם היא אינו חייב כרת אלא על הדם שהנפש יוצאה בו.

ה'. כי הנפש עצמה היא הקרבן, והיא הקרבה אל פסגת ייעודה. ואילו במנחה הנפש איננה קרבה, אלא מקריבה; ולא את עצמה היא מקריבה, אלא את רכושה. הנפש מבטאת את שאיפתה לקרבת ה', על ידי הגשת מנחה לאות השתעבדות - הוה: "ונפש כי - תקריב קרבן מנחה לה".

משמעות זריקת הדם בעבודת הקורבנות

עד דורו של נח נאסרה על האדם אכילת בעלי חיים, ורק לאחר המבול נאמר (בראשית ט, ג): "כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ כַּיְיָרֵק עֲשׂוּב נִתַּתִּי לָכֶם אֶת כָּל". באותו מעמד הצטוו בני נח שלא לאכול את דם הנפש (שם פס' ד): "אֲדָּ בָּשָׂר בְּנִפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ". הרמב"ן שם מרחיב בביאור העניין וכותב שהיתר אכילת 'בעלי הנפש' התחיל אחרי המבול כיוון שהחיות נצלו מהמבול בזכותו של נח ואחר שהקריב מהם קורבן לה' ניכרה מעלת האדם על פניהם ושמטרתם לשמש את האדם. ועם זאת, ההיתר כולל רק את גוף הבהמה ולא את נפשה (את הדם), כי הדם הוא נפש הבהמה, ובנפש לא ניכר יתרון האדם על הבהמה. אדרבה, ישנו דמיון בין נפש האדם לנפש הבהמה, ואם יאכל האדם את נפש הבהמה בלא היכר יתרונו, תימשך נפשו ותישפל באכילת הבשר כנפש הבהמה, ולא תהיה ניכרת מעלת רוחו של האדם "העולה למעלה" (בניגוד לרוח הבהמה "היורדת היא למטה לארץ"; קהלת ג, כא).

והנה התיר גופם אשר הוא חי בעבור האדם, שיהיה להנאתו ולצרכו של אדם, ושתהיה הנפש שבהם לכפרה לאדם, בקרבים לפניו יתברך, לא שיאכלוהו. כי אין לבעל נפש שיאכל נפש, כי הנפשות כולן לאל, הנה כנפש האדם וכנפש הבהמה לו הנה, ו"מקרה אחד להם, כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל" (קהלת ג, יט). (רמב"ן, ויקרא יז, א)

מאידך, דווקא דמיון נפש האדם ונפש הבהמה הוא הסיבה שתשמש נפש הבהמה ככפרה לנפש האדם, בהגיעה למזבח לרצון לפני ה'.

וזה פשר זריקת הדם על המזבח לדעת הרמב"ן:

וזה טעם "על כן אמרתי לבני ישראל..." - בעבור שהדם הוא הנפש ואין ראוי שתאכל הנפש את הנפש, ואני חמלתי על נפש האדם ונתתיו להם על המזבח שתהיה נפש הבהמה מכפרת על נפשו.

בזריקת הדם על המזבח מבטא האדם את יתרון נפשו על נפש הבהמה, ובזה הוא זוכה לכפרה על עונו. בעוון האדם נגרר הוא אחר נפשו הבהמית וראוי הוא להיכרת מן העולם כבהמה, והעלותו את הדם אל המזבח הוא פועל פעולת תיקון הפוכה.

ד. אדם - אדמה - מזבח

"הדם הוא הנפש". ואכן על מרכזיות הדם ניתן ללמוד משמו של האדם, תכלית הבריאה, הרומז לכך. הא' הנוספת באה מהמילה 'אדמה' - האדם בא מן האדמה ושב אל האדמה:

וַיִּצְרֶה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֹפָר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפֹּחַ בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם
לְנֶפֶשׁ חַיָּה: (בראשית ב, ז)

בְּזַעַת אֶפְיֹךְ תֵּאֶכְל לֶחֶם עַד שׁוֹבֵךְ אֶל הָאֲדָמָה כִּי מִמָּנָה לִקְחָתָּ כִּי עֶפְר אֶתָּה וְאֶל עֶפְר תָּשׁוּב: (בראשית ג יט)

ההיבט ההלכתי העקרי הנגזר מכך הוא מצוות קבורת המת, שנעשית בהשבת הגוף אל האדמה.⁸ אולם מלבד הקשר הכללי של הגוף אל האדמה, ישנו קשר ייחודי וישיר של הדם עם האדמה.

הרמב"ם אינו מרבה להביא מדרשים בהלכותיו, למעט במקומות שהוא רואה בהם עניין מהותי לגוף המצווה או לעיקרי האמונה. בתחילת הל' בית הבחירה, בפרק העוסק בהלכות מזבח העולה, מציין הרמב"ם את המדרש (מובא בילקוט שמעוני, ויקרא רמז תנה) הקושר בין בריאת האדם ובין מקום המזבח, בכך שהעפר (=אדמה) שממנו נברא גוף האדם, נלקח משם. את הרעיון הנלמד מכך ביארו חכמים עצמם באותו מדרש, שהכפרה הנה חזרה אל הראשוניות שטרם החטא ועל כן "אדם ממקום כפרתו נברא".

ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא. (רמב"ם, בית הבחירה ב, ב)

אמנם הדם 'עולה על המזבח' לה' ונתינת הדם על המזבח היא העלאת הקורבן לה' הפועלת את הכפרה, אבל מזבח חייב להיות מחובר לאדמה:

מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלֵמֶיךָ אֶת צֹאנֶיךָ וְאֶת בְּקָרֶיךָ בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכִיתֶיךָ: (שמות כ, כא)

וכך גם מבואר בגמרא:

והתנאי: מזבח אדמה תעשה לי - שיהא מחובר מאדמה, שלא יבנו לא על גבי מחילות ולא על גבי כיפין. (זבחים נח ע"א)

בכך ניתן להביא את מהות השיתין שתחת המזבח:

במסכת מדות (ג, ב) נאמר: "ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין שני חוטמין דקין, שהדמים הניתנין על יסוד מערבי ועל יסוד דרומי יורדין בהן ומתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון".

והמשנה במסכת יומא (ה, ו) מוסיפה על כך עוד נקודה מעניינת:

8. גם במקום כשקוברים בקומות מקפידים על חיבור לאדמה.

משמעות זריקת הדם בעבודת הקורבנות

הזה על טהרו של מזבח שבע פעמים ושירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון ושל מזבח החיצון היה שופך על יסוד דרומי אלו ואלו מתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון ונמכרין לגננין לזבל.

לשם מה המשנה צריכה לספר לנו ששאריות הדם מגיעות בסופו של התהליך לדשן את אדמת הארץ? נראה שהמשנה רומזת לנו שיש צורך לחבר את ריח הניחוח לה' שבעבודת הקורבנות עם העפר.

ה. 'שפיכות דמים'

בלשון התורה הריגת אדם ע"י אדם אחר מכונה 'שפיכת דם'.⁹ וכך נאמר לנו ובניו אחרי המבול (בראשית ט, ח-ט) "שִׁפְךָ דָם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ". וכך בעניין מכירת יוסף (בראשית לז, כב): "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אֵל תִּשְׁפְּכוּ דָם הַשְּׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה... וַיָּד אֵל תִּשְׁלְחוּ...".

התורה גם מדגישה ששפיכת הדם נעשית אל האדמה, אשר סופגת ומכסה את דמו.

וכך נאמר לקין: (בראשית ד, י-יא): "וַיֹּאמֶר מַה עֲשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה: וַעֲתָה אָרוּר אַתָּה מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדְךָ. וְכֵן בְּמַכִּירַת יוֹסֵף (שם פס' כו): "וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אָחִיו מַה בָּצַע כִּי נִהְרַגְתָּ אֶת אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת דָּמוֹ".

המשמעות שהתורה נותנת לכך היא 'שפיכת דם האדם לאדמה'. גם בלשון חז"ל רצח נקרא 'שפיכות דמים'.

על פי המשנה במסכת אבות (ה, ט) אחת הסיבות שבעטיין באה הגלות היא עוון שפיכות דמים:

... גלות בא לעולם על עובדי עבודה זרה ועל גלוי עריות ועל שפיכת דמים ועל השמטת הארץ.

כביכול הארץ תובעת את עלבונה על שנאלצה לכסות את דמו של הנרצח, ומשום כך גם הרוצח לא ימצא עליה את מנוחתו.

כך מפורש לכאורה בעונשו של קין (בראשית ד, יב):

כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תִסֵּף תֵּת פִּתְּהָ לָךְ, נָע וְנָד תִּהְיֶה בְּאָרְץ:

ומשום כך הרוצח בשגגה גולה לעיר מקלט (במדבר לה, יא) כדי לכפר על עוונו.

9. כשהאדם נפטר באופן טבעי נכתב בתנ"ך: 'וימת', ויגוע', ויאסף אל עמיו' או 'וישכב עם אבותיו'.

אובדן חיים מביא טומאה. וכאשר הארץ נאלצת לכסות את דם הנרצח שפיכת הדם על הארץ מטמאת אותה:

יש לי בענין זה להביא שלש טומאות: טומאת ע"ז, וטומאת גילוי עריות, וטומאת שפיכות דמים, בע"ז הוא אומר (ויקרא כ, ג): "למען טמא את מקדשי"; בגילוי עריות הוא אומר (שם יח, ל): "ושמרתם את משמרת לבלתי עשות מחקות התועבות וגו' ולא תטמאו בהם"; בשפיכות דמים הוא אומר (במדבר לה, לד): "ולא תטמא את הארץ".

כאשר אדם מת מוות טבעי, ונקבר באדמה, אין הדבר מטמא את הארץ, אלא יש כאן חזרה טבעית של האדם אל העפר שממנו בא. אולם כאשר הדם, שהוא הנפש, נשפך אל האדמה הרי זה שיבוש ההליך הטבעי, והוא מטמא את הארץ.

וממדת פורענות אלו למדים קל-וחומר למידה טובה. כשם שהתערבות אנושית בלקיחת חיים נקראת 'שפיכות דמים', ומביאה טומאה לארץ; כך התערבות אנושית בהצלת חיים ע"י הקרבת קורבן המכפר על איסורי כרת, מביאה קדושה לעולם.

זו משמעות זריקת דם הקורבן על המזבח בזריקה ובמתנות דמים, ושפיכת שייריו על יסוד המזבח - כנגד הקזת דם האדם המקריב ושפיכת דמיו:

וַיִּתֵּן הַכֹּהֵן מִן הַדָּם עַל קַרְנוֹת מִזְבַּח קִטְרֵת הַסַּמִּים לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר בְּאֵהָל מוֹעֵד וְאֵת כָּל דַּם הַפָּר יִשְׁפֹךְ אֶל יְסוּד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר פָּתַח אֵהָל מוֹעֵד: (ויקרא ד, ז)

במקום אחד התורה קוראת אף לזריקת הדם בלשון שפיכה:

וְעִשִׂיתָ עֲלֵתֶיךָ הַבֶּשֶׂר וְהַדָּם עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ וְדָם זִבְחֶיךָ יִשְׁפֹךְ עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ וְהַבֶּשֶׂר תֹּאכַל: (דברים יב, כז).

כשם ששפיכות דמים מטמאת את האדמה, כך גם זריקת הדם על המזבח, המחובר לאדמה, ושפיכת שיירי הדם על יסוד המזבח, מבטאים את שפיכת הדם לאדמה לשם כפרה.

משום כך הפוגם בקדושת הקורבן על ידי הקרבת שחוטי חוץ נחשב כשופך דמים: וכפי שמפורש בפשט הפסוקים, בפרשה הסמוכה לפרשת איסור אכילת דם (ויקרא יז, ג-ד):

אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׂוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז בַּמַּחֲנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: וְאֵל פָּתַח אֵהָל מוֹעֵד לֹא הֵבִיאוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּן לָהּ לִפְנֵי מִשְׁכַּן ה' דָּם יִחְשַׁב לְאִישׁ הַהוּא דָם שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקִּרְב עַמּוֹ:

השוחט את הקורבן מחוץ למחנה שכינה ואינו מסמיך את שחיטתו למקום זריקתו על המזבח, מאבד את היכולת התיקון של הקורבן, ונחשב כשופך דמים, ומביא כרת לעולם במקום להביא חיים.

ו. כיסוי הדם

ניתן להסביר בכך את מצוות כיסוי הדם, הנוהגת דווקא בחיה ועוף¹⁰, שאינם כשרים להקרבת קורבנות:

וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל... אֲשֶׁר יֵצֵד יָצִיד חַיָּה אוֹ עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשִׁפָּךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסְהוּ בַּעֲפָר: כִּי נִפֶּשׂ כָּל בְּשָׂר דָּמוֹ בְּנִפְשׁוֹ הוּא וְאָמַר לְבָנָי יִשְׂרָאֵל דָּם כָּל בְּשָׂר לֹא תֹאכְלוּ כִּי נִפֶּשׂ כָּל בְּשָׂר דָּמוֹ הוּא כָּל אֲכָלְיוֹ יִפְרֹת: (ויקרא יז, יג-יד)

וביאר שם את טעם המצווה בעל בעל ספר החינוך (מצווה קפז):

משרשי המצווה, לפי שהנפש תלויה בדם, כמו שאמרנו באיסור דם ולכן ראוי לנו לכסות הנפש ולהסתירו מעין רואיו טרם נאכל הבשר, כי גם בזה נקנה קצת אכזריות בנפשינו, לאכול הבשר והנפש נשפך לפנינו.

הרדב"ז בספרו מצודת דוד קושר זאת אף למצוות קבורה:

טעם מצווה זו לפי הפשט, הוא מה שכתב באיסור אכילת דם כי 'דם הדם הוא הנפש' ומצווה לקוברו ולהסתירו כמו שהנפש נסתרת בגוף.

כאשר שפיכת הדם אינה יכולה לפעול פעולת תיקון לנפש האדם באמצעות הקורבנות, הרי היא פועלת פעולה הפוכה, של אכזריות, ולפיכך ראוי להצניעה ולקיים בה מצוות קבורה.

וכך מבאר הרמב"ן (ויקרא יז, י): מדוע מצוות כיסוי הדם אינה נוהגת בבהמה:

ולכך צוה עוד לכסות כל דם בחיה ובעוף כי לא יתקרב דמם על המזבח, כי גם בעופות לא יקרב מהם רק שני מינין בלבד וגם הם אינם נשחטים, אבל בבהמות רוב המצויים נשחטים לשם הנכבד ודמם לכפר ואין ראוי לכסותו, ולא חשש לכסות דם החולין בבהמה כי אין חולין במדבר, וגם אחרי כן על הרוב יצוה.

ז. סיכום

הדם מייצג את הנפש של האדם ושל הבהמה. זריקת הדם הקורבנות התחדשה רק אחר מתן תורה. הרמב"ן מבאר שזריקת דם הנפש של הבהמה על המזבח מכפרת על האדם "שיהא דמו תחת דמו". מכך נגזרים איסורי הכרת הנזכרים בפרק יז שבספר ויקרא: איסור אכילת דם, איסור שחוטי חוץ, והיא מקור למצוות כיסוי הדם.

כאשר האדם מת מוות לא טבעי, על ידי התערבות אנושית, שפיכת דמו מטמאת את הארץ, והארץ אינה נותנת מנוח לרוצח. ולהפך: זריקת הדם על המזבח ושפיכתו על יסוד המזבח, מביאה חיים וקדושה לעולם.

10. מלבד תור ויונה. וראה דברי הרמב"ן בהמשך.

